

Doprovodný text
k pracovnímu dokumentu odborného kolegia
pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní
komoře (profesní zákon)

Úvodem

Návrh textu byl zpracován z podkladů dvouleté práce odborných pracovních skupin, které od května roku 2012 zpracovávaly teze pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon sociálních pracovníků).

Následující text lze číst jako důvodovou zprávu k dokumentu s názvem „Pracovní dokument – návrh tezí věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon sociálních pracovníků)“, která však neobsahuje veškeré náležitosti, jež jsou nutnou součástí zhodnocení dopadu regulace (tzv. RIA). To má několik důvodů, jedním z těch, které uvádíme, je skutečnost, že cílem tohoto textu je především vysvětlení jednotlivých tezí – kapitol a subkapitol uvedených v návrhu.

Cílem navrhované právní úpravy je podpořit odborný status sociálních pracovníků a prestiž oboru sociální práce, nikoliv řešit problémy jednotlivých odvětví jako například sociální služby, sociálně-právní ochrana dětí nebo sociální agendy ve veřejné správě. Proto by autoři obou textů uvítali jakékoliv připomínky a poznámky, které pomohou dosáhnout uvedeného cíle. Očekáváme konstruktivní debatu a připomínky vždy s konkrétním návrhem a odůvodněním, proč by mělo něco do textu přibýt nebo naopak. Současně věříme, že připomínky budou uplatňovány v této fázi zejména z řad sociálních pracovníků a s prizmatem zájmu profesního rozvoje a zájmu klientů sociálních pracovníků, nikoli a priori zájmů organizací, zaměstnavatelů aj. Tuto debatu jistě společně povedeme, až budeme mít z odborného hlediska vypracované pokud možno společné stanovisko sociálních pracovníků.

Vlastní text odůvodnění jednotlivých tezí návrhu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře

I. Obecná část odůvodnění

1. Důvod předložení a cíle

1.1. Název

Zákon o sociálních pracovnících a profesní komoře (dále jen zákon o sociálních pracovnících)

1.2. Definice problému, cílů, kterých má být dosaženo, rizik spojených s nečinností

Důvod předložení návrhu

V roce 2006 byla přijata právní úprava systému sociální pomoci v oblasti činností tj. sociálních služeb. Snaha o právní úpravu systému, který se do té doby rozvíjel a rozšiřoval okruh své působnosti, byla vyvíjena již od první poloviny 90. let dvacátého století, avšak do té doby bezúspěšně. Zákon o sociálních službách nebyl v době přípravného a legislativního procesu jediným návrhem, který byl tehdy na Ministerstvu práce a sociálních věcí ve spolupráci s odbornými skupinami z akademické obce i z praxe připravován. Již v roce 2005 byla završena téměř dvouletá práce pracovní skupiny, která připravovala podobu věcných tezí tzv. profesního zákona. Návrh tzv. profesního zákona, který by upravoval podmínky pro výkon činnosti, odbornou způsobilost, formu výkonu a podmínky pro celoživotní vzdělávání a kontrolu kvality prováděné činnosti, byl v té době odložen, resp. vláda rozhodla, aby tato oblast nebyla upravována a jako náhradní řešení bylo ministerstvu doporučeno, aby byla úprava profese a výkonu sociální práce včleněna do v té době prioritního záměru k úpravě sociálních služeb. Zákon o sociálních službách tedy upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jak v systému sociálních služeb, tak v rámci resortu práce a sociálních věcí, ve školách a školských zařízeních, zdravotnických zařízeních, věznicích a zařízeních spadajících pod migrační a integrační politiku Ministerstva vnitra ČR (dále jen „MV ČR“), a to bez ohledu na to, zda se jedná o veřejnoprávní či soukromoprávní činnost.

Od té doby MPSV vyhodnocuje reálné dopady, které přinesla tato úprava. Na základě konzultací s obcemi a organizacemi zajišťujícími činnosti sociální práce MPSV došlo k závěru, že dochází k záměně sociální práce za sociální služby resp. redukování sociální práce na oblast sociálních služeb.

Od května roku 2012 tedy zahájily činnost odborné pracovní skupiny, které zpracovávaly teze pro tvorbu tohoto věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon sociálních pracovníků). Materiál k věcnému záměru zákona o sociálních pracovnících byl průběžně široce konzultován na seminářích s odborníky z praxe, dále

z institucí veřejné správy působících v systému sociální ochrany ČR a z akademické oblasti. Je zaměřen na formulaci východisek, zásad a podstaty připravovaného věcného záměru zákona o sociálních pracovnících. Účast vybraných expertů z výše uvedených oblastí se projevila i v jejich komentářích, resp. doporučeních pro MPSV, které je hlavním garantem sociální práce v České republice a odpovědné za legislativní přípravu věcného záměru uvedeného zákona.

Zákon o sociálních pracovnících je koncipován jako zastřešující zákon pro všechny sociální pracovníky napříč resorty. Zvýšení úrovně kvalifikace sociálních pracovníků a kvalitní výkon jejich profese patří mezi klíčové faktory celkové kvality v oblasti sociální politiky.

Sociální práce je profese, která je horizontálně i vertikálně strukturovaná, není vykonávána jen ve veřejném, ale i v soukromém sektoru, a není vázána pouze na zákon o sociálních službách.

V Evropě roste význam role sociálních pracovníků, která dnes čelí novým sociálním problémům a novým výzvám jako např. výrazné změny v demografických a zaměstnaneckých strukturách, rostoucí nerovnosti mezi obyvateli, jež vyvolávají zvýšené požadavky veřejnosti na sociální práci.

Sociální práce se profesionalizuje. Podle Weiss-Gala a Welbourne (2008) profesionalizace sociální práce znamená, že sociální pracovníci:

- jsou veřejně uznání (licencování a registrování), což je předpokladem veřejného uznání titulu (Greenwood, 1957; Hardcastle, 1990),
- mají monopol na určité typy prací, což dává jejich profesi výjimečnost (Greenwood, 1957),
- jsou profesně autonomní, což je předpokladem pro autonomní profesní rozhodování (Weiss-Gal, Welbourne, 2008),
- sociální práce má jednotnou definovanou znalostní základnu o
 - sociálních problémech,
 - vyloučených osobách,
 - intervenčních strategiích,
 - výzkumu interakcí mezi osobnostními faktory klientů a společensko-ekonomickým prostředím, které tyto faktory determinuje nebo ovlivňuje (Weiss-Gal, Welbourne, 2008),
- mají profesní vzdělání (Hugman, 1996); existují národní asociace vzdělavatelů, které dbají na jednotné minimální standardy vzdělání k sociální práci, které platí i pro soukromé školy (Mazibuko a Gery, 2004),
- se řídí profesní etikou (IFSW), a
- požívají určitou prestiž vyjádřenou přiměřeným platem.

(Analýza, 2010)

Znění návrhu reaguje na důvody identifikované Vědeckou radou pro sociální práci (březen 2013), které se týkají uplatnění odborné pomoci sociálních pracovníků v české společnosti:

- potřeba vyjasnit v zájmu dostupnosti odborné pomoci sociálních pracovníků pojetí sociální práce (dále jen „SPR“) v české společnosti
- potřeba zajistit podmínky pro vyjednávání mezi sociálními pracovníky, zaměstnavateli a vzdělavateli,
- potřeba zajistit uznání právní úpravy SPR všemi resorty a sektory veřejné správy a ekonomiky, včetně občanského, nevládního, resp. neziskového sektoru
- potřeba právně podložit spolupráci SPR a státní správy na rozvoji oboru

Nejasnost pojetí sociální práce, záměna sociální práce za sociální služby a vysoká frekvence administrativního pojetí sociální práce v české společnosti má za následek omezení dostupnosti typu pomoci, který je specifický pro sociální práci, lidem v obtížných životních situacích a omezení kvality pomoci sociální práce výkonem pracovníky bez vybavení potřebnými kompetencemi - je proto žádoucí, aby právní úprava vymezením pravidel a podmínek výkonu sociální práce vyjasnila způsob, kterým sociální pracovník na rozdíl od jiných odborníků pomáhá občanům v obtížných životních situacích, pro zainteresované subjekty (klienty, samosprávu, poskytovatele, jiné pomáhající obory ...).

Přestože existují nespočetné teorie a různě věcně i formálně vymezené definice vymezující sociální práci, její cíle, poslání a principy, lze k definování oblastí sociální práce a role sociálního pracovníka v systémových a systematických řešeních společenských problémů využít jen některé z nich. Sociální práce jako obor orientovaný na řešení lidských problémů hraničí s řadou vědních oborů i praktických disciplín, které se zabývají životem člověka. Sociální práce mezi nimi zaujímá samostatné postavení, a to přesto, že s řadou z nich sdílí teoretické i empirické poznatky a metody. Sociální práce poznatky jiných disciplín s ohledem na tuto svoji optiku a cíl optimálně integruje, resp. by integrovat měla.

Při koncepci zákona o sociálních pracovnících je třeba mít na paměti, že sociální práce není jen společenskovědní disciplína, ale i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Sociální práce a tím i sociální pracovník se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu při respektu zájmů a existence společenské reality. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu fungování nebo ji získat zpět. Rovněž pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky, neboť součástí činností sociálního pracovníka je i vytváření a uskutečňování koncepcí na různých úrovních společenských systémů a řízení, spolunávrhy legislativních změn, včetně organizace institucí, tj. příprava rozvojové strategie a celostátní koncepce na základě analýz společenských jevů směřujících k naplnění

společenského konsenzu. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce dosažení co nejdůstojnějšího způsobu jejich života.

Důvody, které se týkají zajištění kvality výkonu povolání sociální práce, jsou podle Vědecké rady pro sociální práci (březen 2013) následující:

- potřeba podpořit potenciál sociálních pracovníků pro vyjednávání v zájmu klientů,
- potřeba zajistit kontrolu respektování odborně zdůvodněných pravidel výkonu povolání sociální práce, včetně etických pravidel výkonu povolání sociální práce,
- potřeba zajistit regulaci projednávání sporných situací a podporu sociálních pracovníků ve sporech souvisejících s výkonem povolání sociální práce,
- potřeba posílit motivaci sociálních pracovníků k celoživotnímu vzdělávání v oboru.

Výbor ministrů Rady Evropy doporučuje vládám členských států mimo jiné, aby zajistily stabilní právní rámec, v němž mohou sociální pracovníci vykonávat praxi, podporovaly rozvoj etických kodexů, usilovaly o rozvoj a podporu větší srovnatelnosti ve všech oblastech vzdělávání sociální práce a úzce a multidisciplinárním způsobem spolupracovaly s profesními organizacemi sociálních pracovníků. (*Recommendation Rec (2001) 1*)

Rezoluce Rady Evropy „The Role, training and status of social workers“ mimo jiné deklaruje, že je potřeba podporovat sociální pracovníky, aby jejich sdružení hrála konstruktivní roli při provádění sociálních opatření na ústřední i místní úrovni. (*Resolution (67) 16*)

Zákonná úprava profesní komory vytváří prostor pro odborné vymezení oboru v rámci profesní komory a promítnutí odborného vymezení do rozhodování o výkonu a podmínkách výkonu sociální práce a umožní přímý vliv odborně zainteresovaných sociálních pracovníků na kontrolu kvality a podmínek výkonu vlastní činnosti, čímž se vyhneme obtížím dosavadní právní úpravy, která právně zavazuje pouze zaměstnavatele, ale ne jejich zaměstnance. Profesní komora může na rozdíl od taxativně pojatého zákona pružně reagovat na vývoj společnosti a na vývoj oboru.

Nedostatky dnešního stavu

V současné době chybí legislativní úprava pozice sociálního pracovníka a systému celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků. Vhodná úprava legislativy umožní kontrolu kvality vzdělávacích programů sociálních pracovníků, posílí přiměřenost jejich obsahu a tím splní očekávání, která pro sociální práci plynou ze standardů veřejných služeb v EU.

Právní úprava postavení sociálních pracovníků v ČR obsahuje především obecné požadavky na výkon tohoto povolání, jakož i některé specifické povinnosti. V žádném právním předpise v ČR nebylo nalezeno ustanovení, které by poskytlo např. legislativní definici postavení sociálního pracovníka (jako je tomu např. u státních zaměstnanců, zaměstnanců ozbrojených sil apod.). Postavení sociálního pracovníka jako zaměstnance se tedy ve většině případů řídí

obecnými pracovněprávními předpisy, s několika výjimkami obsaženými např. v úpravě probační a mediační služby.

Zákon o sociálních službách ve svém úvodním ustanovení § 1 odst. 2 stanovuje, že „tento zákon upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních.“

Podle Analýzy a vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeby a z hlediska jejich pracovní náplně zhotovené MPSV v roce 2004 sociální pracovníci v ČR v sociální oblasti působí kromě systému sociálních služeb (upraveného po vyhotovení studie zákonem č. 108/2006 Sb.) v následujících službách poskytovaných v jednotlivých resortech a pozicích:

V resortu Ministerstva vnitra:

- sociální pracovník specialista - Správa uprchlických zařízení
- sociální pracovník specialista - azylové zařízení
- sociální pracovník, správní rada

V resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy:

- sociální pracovník ve speciální škole
- sociální pracovník ve školském poradenském zařízení
- sociální pracovník v zařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

V resortu Ministerstva spravedlnosti:

- sociální pracovník
- úředník Probační a mediační služby
- asistent Probační a mediační služby

V resortu Ministerstva zdravotnictví:

- sestra pro sociální službu
- resocializační pracovník v psychiatrickém zařízení

V resortu Ministerstva práce a sociálních věcí:

- dávkový specialista státní sociální podpory
- sociální pracovník v oblasti dávek sociální péče

Sociálně-právní ochrana dětí:

- terénní sociální pracovník
- sociální pracovník pro náhradní rodinnou péči
- sociální pracovník pro problematiku CAN

- kurátor pro děti a mládež
- sociální terapeut

Politika zaměstnanosti:

- zprostředkovatel, poradce

K postavení sociálních pracovníků v ČR se dle platné právní úpravy vztahují především tyto právní předpisy:

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění,
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění,
- zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, v platném znění,
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, v platném znění,
- zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění.
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění

(Analýza, 2010)

Zákon o sociálních službách ani žádný jiný právní předpis upravující činnost sociálních pracovníků neupravuje požadavky na sdružování sociálních pracovníků. Přitom je zřejmě právě sdružování v oblasti sociální práce jedním z důležitých aspektů kvality poskytované sociální práce. Profesní sdružování slouží nejen ke vzájemné pomoci a zastupování společných zájmů, ale i k výměně zkušeností, lepšímu zabezpečení a koordinaci vzdělávání v oblasti sociální práce a v neposlední řadě i k lepší orientaci klientů sociálních pracovníků.

O určité sjednocení právní úpravy se zákonodárce pokusil přijetím zákona o sociálních službách, ve kterém bylo v podstatě poprvé definováno, s jakým vzdělanostním vybavením, jakými činnostmi a v jakém rozsahu se má sociální pracovník zabývat. Ani tato úprava ale nevnesla jasno do tak širokého oboru, jakým sociální práce je, a to už jen proto, že se sociální práce již dlouhá léta nevykonává pouze v oblasti sociálních služeb. Zákon o sociálních službách navíc nezískal postavení lex generalis pro oblast sociální práce, takže platná právní úprava je stále nedostatečná a roztříštěná.

Popis cílového stavu

Z výše uvedeného je zřejmé, že sociální práce je oborově i odborně velmi rozsáhlá činnost a že pro sociální pracovníky plyne poměrně značné množství povinností, jejichž řádné plnění vyžaduje osvojení si mnoha dovedností z různých oborů. Jedná se v podstatě

o mezioborovou činnost, ve které se musí snoubit několik odborností, má-li být vykonávána profesionálně a na vysoké úrovni kvality.

Rovněž je zřejmá zásadní a důležitá skutečnost, a sice ta, že sociální pracovník při výkonu své práce přichází do každodenního osobního styku s klienty sociální práce. Na rozdíl od jiných povolání, která pracují s lidmi, jsou klienty sociálního pracovníka ve většině případů sociálně slabé či sociálně vyloučené osoby. Znamená to, že sociální práce je po osobnostní a psychologické stránce bezpochyby jednou z nejnáročnějších činností, srovnatelná například s prací zdravotních sester či lékařů. Tato práce ale není společensky nijak zvlášť ceněna a sociální pracovníci nemají takové společenské postavení, které by jim zřejmě příslušelo.

Zároveň je třeba upozornit, že při výkonu tak náročné práce je vhodné předpokládat poměrně značné vzdělávací požadavky na studenty, kteří se hodlají v budoucnu touto náročnou činností zabývat. Má-li tato profese přilákat kvalitní studenty, musí se i upravit jejich status a odměňování, přiměřené podobným specializovaným službám, srovnatelné např. se středním zdravotním personálem nebo učiteli na stupni vzdělání, na kterém sociální pracovník pracuje.

MPSV si uvědomuje, že vzdělávání představuje zásadní prvek stabilizace pracovní síly. Tato navrhovaná právní norma bude jedním z pilířů sociálního systému v ČR, neboť bude garantovat kvalitu výkonu sociální práce. V současné době je již upraveno další vzdělávání sociálních pracovníků v rámci jednotlivých resortů a v rámci zákona o sociálních službách, avšak cílem předkládaného zákona je danou praxi sjednotit v ucelený a provázaný systém.

Stávající legislativa ukládá sociálním pracovníkům poměrně velké množství povinností, aniž by přiměřeně tomu vymezila jejich práva, jako např. právo na zvláštní ochranu své identity, svých osobních údajů, na ochranu soukromí, jakož i na ochranu před možnými násilnými či jinými útoky apod. Z tohoto hlediska se jeví vhodným usilovat o zajištění lepšího společenského postavení sociálního pracovníka založením profesní komory, která by toto postavení garantovala svým členstvím v ní, jež by mohlo mít určitý nádech exkluzivity, jako je tomu např. u členství v lékařské komoře či advokátní komoře (na exkluzivité tomuto členství jistě nijak neubírá skutečnost, že se jedná o členství povinné).

Cílem předkládaného zákona je rovněž zvýšit kredit profese sociální práce, k čemuž lze přispět zřízením profesní komory sociálních pracovníků, která by zastupovala jejich zájmy, členství v ní by pro všechny sociální pracovníky bylo povinné a zároveň by byla místem, na které je možné se obrátit v případě, že se klient cítí jednáním sociálního pracovníka poškozen.

Dopady, kterých má být prostřednictvím této právní úpravy dosaženo

Samostatný zákon o sociálních pracovnících a profesní komoře jasně stanoví:

- uznání sociální práce jako samostatného oboru profesní činnosti,
- postavení sociálních pracovníků, vč. jejich pracovněprávního zařazení,
- práva a povinnosti sociálních pracovníků, vč. jejich ochrany,
- vzdělávání sociálních pracovníků,
- profesní sdružování sociálních pracovníků.

PRACOVNÍ DOKUMENT

II. Zvláštní část odůvodnění

ČÁST PRVNÍ

ÚVODNÍ USTANOVENÍ

1.1. Předmět úpravy

Navržený předmět úpravy reaguje na současnou úpravu realizace sociální práce v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, která není řešena dostatečně jasně a srozumitelně. Značným nedostatkem je pojmání sociální práce jako zaměstnání, které může vykonávat kdokoli, kdo splní podmínky výběrového řízení, nikoli jako svébytné profese. Úprava výkonu sociální práce jako samostatné výdělečné činnosti chybí zcela. Navrhovaná úprava si klade za cíl tyto nedostatky odstranit a umožnit sociálním pracovníkům autonomně spravovat profesi sociální práce jak věcně, tak procesně.

1.2. Základní zásady

Navrhuje se postavení zákona o sociálních pracovnících jako obecný právní předpis (lex generalis) ve vztahu ke zvláštním předpisům (lex specialis) upravujícím činnosti sociálního pracovníka.

1.3. Vymezení některých pojmů

1.3.1. Sociální práce

Zákon o sociálních službách definici sociální práce neobsahuje, navrhovaná úprava si klade za cíl tento nedostatek odstranit. Jedná se však o definici vytvořenou pouze pro účel zákona tak, aby nebylo nutné měnit ji (často) v reakci na proměny sociální práce. Přesto by měla být určitou zárukou pochopení sociální práce laickou veřejností.

1.3.2. Sociální pracovník

Zákon o sociálních službách definuje sociálního pracovníka prostřednictvím agentů a některých činností, které jsou ne vždy podmíněné odbornými znalostmi získanými studiem sociální práce. Navrhovaná úprava si klade za cíl tento nedostatek odstranit.

1.3.3. Klient (sociálního pracovníka)

Ze zkušenosti sociálních pracovníků i ministerstva vyplývá, že osobám sociální práce neznalým není jasné, kdo je klient sociálního pracovníka a jak je třeba k němu přistupovat. Taková nejasnost může dát vzniknout nežádoucímu střetu zájmů.

1.3.4. Posouzení životní situace

Posouzení životní situace vychází z definice sociálního pracovníka jako jedna z jeho stěžejních kompetencí. Pojem je též žádoucí upravit, na základě zkušeností ministerstva, pro zvýšení srozumitelnosti obsahu činnosti sociálního pracovníka.

1.3.5. Supervize

Supervize je nedílnou součástí sociální práce. V ČR však nemá tradici na rozdíl od zemí, kde si sociální práce zachovává svou historickou kontinuitu. Pojem se vymezuje pro účely zákona, tj. dostatečně obecně, aby nemusel být měněn.

1.3.6. Pracoviště sociální kliniky

Profesní komora na základě kompetence udělí status sociální kliniky tomu pracovišti, které doloží a prokáže svou odbornou kapacitu, která se vztahuje k poskytování činností sociální práce a/nebo sociálních a jiných služeb. Pracoviště mající zájem získat status sociální kliniky uhradí komoře poplatek za proces udělení institutu. Status sociální kliniky se uděluje pracovišti na tři roky a je vázaný na konkrétní specializované/licencované sociální pracovníky.

1.4. Působnost v oblasti sociální práce

Důvod vymezení působnosti v oblasti sociální práce by se dal stručně popsat slovy „bez vedení není velení“. K tomu je třeba dodat, že nedílnou součástí je následně jasné vymezení práv a povinností jednotlivých subjektů působících v oblasti sociální práce, aby se předešlo vzniku možných kompetenčních sporů.

1.5. Vymezení předpokladů pro výkon profese sociálního pracovníka

Současná praxe MPSV posuzování splnění podmínek k výkonu povolání sociálního pracovníka dokazuje, že předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou formulovány příliš široce a nejasně, což vyvolává spory při interpretaci ustanovení § 110 zákona o sociálních službách. Absence profesní komory, která dokáže přesněji stanovit předpoklady pro výkon profese sociálního pracovníka a pružně je měnit v reakci na proměny sociální práce, je velice znát. Rovněž chybí vymezení sociální práce jako profese obdobné profesím právním. Navrhovaná úprava tyto nedostatky důrazně odmítá stanovením podmínek odborné a profesní způsobilosti pro výkon profese sociální práce, resp. zmocněním profesní komory k jejich úpravě.

ČÁST DRUHÁ

PODMÍNKY K VÝKONU PROFESÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA A PROFESNÍ ZPŮSOBILOST

V současné době je sociální práce spíše zaměstnáním a nikoliv povoláním, které je regulovanou profesí s očekávanou odborností a úrovní kvality výkonu sociální práce zajišťované sociálním pracovníkem. Ve stávající právní úpravě, která je nesystémově redukována v právním předpise upravujícím pouze jeden ze segmentů, v němž je sociální práce vykonávána a kde sociální pracovníci působí, tj. v sociálních službách, dochází nejen k problémům působnosti tohoto odvětvového právního předpisu napříč systémy, ale také k problémům se samotnou právní ochranou profesního titulu. To znamená, že není a) jasné, kdo je sociální pracovník, a b) co může člověk a společnost od této profese očekávat. Stávající právní úprava navíc způsobuje právě z důvodu množství a variability profesí, které působí v sociálních službách, roztržitost a záměnu profese sociálního pracovníka za ostatní profese poskytující sociální služby – typicky jde o právníky, speciální pedagogy nebo rodinné a manželské poradce. Výsledkem je pak buď zaměňování sociální práce za jinou pomáhající profesi, nebo vnímání sociální práce pouze prostřednictvím sociálně administrativní agendy. (*Analýza, 2010*)

Strukturálně daleko hlubším problémem současného stavu profese sociální práce je chybějící perspektiva. Pokud současné poznatky v praxi oboru sociální práce podmiňují jako prevenci syndromu vyhoření změnu v oblasti výkonu, technice, práce s okruhem potřeb jednotlivců – také nepřesně vyjadřováno jako práce s cílovou skupinou – nemají sociální pracovníci po změně oblasti žádnou kontinuitu a pro případné další zaměstnavatele jsou i po 5 – 7 letech praxe při změně působení vnímáni jako elévové. Typickým příkladem může být sociální pracovník, který působí v rámci veřejné správy například v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a po uvedené době vnímá potřebu změnit své působiště a jeho cílem je třeba podpora a pomoc lidem žijícím s nějakým druhem zdravotního postižení. Stávající způsob celoživotního vzdělávání nemá v individuální rovině ani v celé profesi systémové ukotvení a neumožňuje růst pracovníka jako profesionála s garancí pro budoucí i stávající zaměstnavatele a klienty sociálních pracovníků. Sociální pracovníci se tak mohou realizovat v rámci výkonu sociální práce pouze prostřednictvím kariérního růstu u zaměstnavatele, existuje-li však u konkrétního zaměstnavatele takový růst.

Navrhovaná právní úprava pracuje s novým pojetím celoživotní perspektivy sociálních pracovníků, a to s profesním růstem, který je provázaný s prohlubováním nebo zvyšováním kvalifikace, avšak není jimi podmíněn. Sociální pracovník tak během své profesní dráhy může postupovat od základní úrovně, kterou získá splněním kvalifikačního vzdělávání přes systém specializací k licenci, která je v rámci profesního statusu v rámci vertikálního pojetí úrovní nejvyšší.

Této úrovni mohou dosáhnout i ti sociální pracovníci, kteří nezískají nejvyšší akademické vzdělání, ale dosáhnou v daném odvětví či oblasti výkonu sociální práce (například řízení a koordinace péče v sociálních službách, komplexního sociálního posouzení, sociálně-právní ochrany dětí, koordinace podpory, pomoci a intervence v rámci sociální prevence apod.) úrovně znalostí a kompetencí/dovedností, které z nich činí experty a mohou předávat své zkušenosti služebně mladším kolegům a napomáhat tak rozvoji kvality sociální práce a rovněž teorii a praxi tohoto oboru. Výkon jejich činnosti se tak stává odbornější, kvalitnější a přináší společnosti úspory na straně veřejných výdajů na řešení terciární prevence v oblasti sociálně patologických jevů nebo zvýšených nákladů v oblasti jiných veřejných politik (zdravotnictví, ústavní výchova, vězeňství apod.).

2.1. Sociální pracovník - všeobecný

Na základě současného poznání, mj. z pracovišť, kde jsou uplatňovány moderní metody výkonu sociální práce, a analytických prací, které se zabývají komparací jednotlivých systémů hierarchického uspořádání výkonu sociální práce ve vybraných zemích EU a v USA, byly stanoveny 3 úrovně definující profesní způsobilost a podmínky k výkonu profese sociálního pracovníka. V některých z porovnávaných zemí existuje systém komplikovanější, vícedimenzionální, rozdělený například na teoreticko-vědní rovinu a praktickou. Pro podmínky ČR bylo v návrhu čerpáno z české dobré praxe a inspirací byly systémy těch zemí, kde došlo k dynamickému rozvoji profese sociální práce a kde sociální práce účelně pomáhá v předcházení sociálně nežádoucích jevů a řešení celospolečenských problémů, jako například potřeba dlouhodobé péče a inkluze lidí ohrožených sociálním vyloučením na základě zdravotního stavu nebo sociálně ekonomické situace.

První úroveň je nastavena jako základní, kterou splní sociální pracovník po kvalifikačním vzdělávání na vyšší odborné škole nebo vysoké škole, která zajišťuje vzdělání, jehož výstupem jsou kompetentní sociální pracovníci tak, jak jsou definováni Mezinárodní federací sociálních pracovníků. Tito sociální pracovníci jsou schopni vykonávat ucelené sociální agendy a odborně vést pracovníky, kteří působí v sociální oblasti, tj. plní úkoly na úseku sociální péče a prevence, sociálně právní ochrany apod. avšak nesplňují kvalifikaci sociálního pracovníka - typickým příkladem jsou pracovníci v sociálních službách, referenti sociálních věcí, dobrovolníci, středoškolsky vzdělaní pracovníci participující při intervencích sociální práce v rámci multidisciplinárního přístupu při řešení situace jednotlivců nebo rodin/skupin. Za účelem definice dovedností a schopností se navrhuje výčet činností, jejichž výkonu je všeobecný sociální pracovník, tj. po absolvování kvalifikačního vzdělání, schopen samostatně nebo pod dohledem.

2.2. Sociální pracovník - specialista

Aby byly odlišeny kompetence zkušených sociálních pracovníků a byl jim zajištěn status, který je opravňuje k dohledu, a dále v případě, že působí na pracovišti sociální kliniky také k ověření praktických dovedností, nad pracovníky základní úrovně, je druhou úrovní stanoven sociální pracovník specialista. Jejich dovednosti spočívají nejen v praktické zkušenosti, ale také v rozšířeném vzdělávání v nových poznatcích z oblasti moderní sociální práce, metod a technik, které jsou současně integrovány do vlastního výkonu praxe sociální práce. Zároveň jsou tito specialisté schopni řídit a koordinovat činnosti nejen pracovníků uvedených v předchozím odstavci, ale jsou rovněž schopni působit jako koordinátoři většího počtu sociálních pracovníků participujících na fungování organizace nebo sociální služby nebo dokonce jako koordinátoři multidisciplinárních týmů. Tato praxe je v současné době spíše ojedinělá a jedná se v podstatě o jakýsi jev pozitivní deviance. Uvedený nesoulad mezi praxí a praktickým využitím kompetentních pracovníků je způsoben neporovnatelností formálního vertikálního či horizontálního členění v odbornosti sociálních pracovníků s ostatními pomáhajícími profesemi, které v rámci pomáhajících organizací participují na řešení situace klientů (typickým příkladem mohou být lékaři, zdravotní sestry, ale také pedagogičtí pracovníci hovoříme-li o státem regulovaných profesích, které plní úkoly, jež stát, rozuměj společnost, od takových profesí vyžaduje či očekává).

2.3. Sociální pracovník – socionom (licencovaný sociální pracovník)

Třetí úroveň je expertní úroveň výkonu sociální práce. Tato úroveň otevírá cestu ještě méně reálně vnímané oblasti výkonu sociální práce, a to makropraxi sociální práce. V této části hovoříme o licencovaných sociálních pracovnících, pracovníčně si vypůjčujeme pojem švédské sociální práce – socionom. Tento název je pro českou kotlinu poněkud nekonvenční, ovšem nejlépe vystihuje podstatu výkonu v této úrovni. Tam, kde ekonomické procesy selhávají a vytváří tzv. neprostopné a limitované prostředí pro sociální rozvoj a vznik sociálního vyloučení, tito experti tvoří systémové změny. Na těchto pozicích se očekávají dovednosti analyticko-koncepční v kontextu znalosti práva, ekonomie a sociologie (a to nejen na ústřední úrovni sociální správy, ale také v regionech, obcích a organizacích), dále aplikace vědeckých výsledků v praxi, tj. vývoj, pilotáž a zavádění do široké praxe inovace v sociální práci s vlastní znalostí profese sociální práce. Mezi očekávané kompetence patří také výuka a vzdělávání budoucích i stávajících sociálních pracovníků, neboť je kýženým stavem vytvořit dostatečnou kapacitu sociálních pracovníků – pedagogů. Leč tento úkol spíše nebyl stále splněn, přestože jej vyslovovaly již sociální pracovnice působící ve 30. letech minulého století. Jako doklad uvádíme apel Vostřebalové (1934), kterým se vyjadřovala jak k otázkám profese, tak vzdělávání, bohužel text jako by z většiny odpovídal současnému stavu: *... o sociální práci rozhodují příslušníci jiných povolání. Problém je v tom, že lékař, právník či úředník mluví jinou řečí než sociální pracovnice, má na zřeteli jiné cíle a pochopitelně v práci uplatňuje složky, které považuje pro svůj obor za podstatné.*

... * V ČR, kde sociální práce prozatím nezískala statut samostatné profese, není ani výchovná otázka považována za důležitou a je ponechána na libovůli a experimentování jednotlivců, mnohdy bohužel bez ohledu na zkušenosti, kterých již dosáhla pokročilejší cizina. A zde začíná „začarovaný kruh“, v němž se točíme: sociální pracovníci se nemohou ucházet o vedoucí místa, protože nemají příslušné vzdělání. S otázkou školství souvisí i otázka pedagogických sil. Odborné školství si má v první řadě vychovat pedagogy z pracovníků vlastního oboru. Dokud tomu tak nebude, pak výchova sociálních pracovníků bude jen směsí všech možných nauk a oborů. Další vývoj sociálních pracovníků předpokládá opět profesionální prvky: stavovskou organizaci, vzájemný styk a příležitost k dalšímu vzdělávání. Teprve stane-li se sociální práce samostatnou profesí, zmizí řada přežitků, které přinášel její dřívější charitativní ráz. Tím bude osvobozena od falešného idealismu, který jí vzdaloval od reality a i od náboženského ideálu milosrdné sestry, z něhož na sociální pracovníci byl přenesen požadavek odříkání, pokory a poslušnosti. Z filantropického ideálu zase zbyla představa naprosté nezištnosti a dokonce přinášení materiálních obětí. Proto se dodnes mnoho lidí diví, že sociální pracovníci místo pokorné pasivity projevuje iniciativu, ctíždost, že žije jako ostatní a žádá mzdu úměrnou náročnosti svého pracovního výkonu nebo se snaží prosadit na vedoucí místa.

Toliko historické prameny. Problém výuky a vzdělávání se v jisté míře odráží na již uváděné nejednoznačnosti a fragmentaci profese jinými odbornostmi – oproti státům, kde je sociální práce svébytným oborem i de facto, v jejichž vzdělávacím systému sociální práce působí ostatní profese pouze pro naplnění interdisciplinárního charakteru oboru sociální práce (tzn. právo vyučuje právník, obecnou psychologii psycholog, metody sociologického výzkumu sociolog, ovšem metody sociální práce, případovou práci apod. již pouze sociální pracovník, který má také kontakt s praxí).

Za účelem vytvoření prostupného systému získání specializací a licencí se v návrhu upravuje způsob jejich získání a provázání na instituci, která jako jediná možná, může zajistit propojení zaměstnavatelů, vzdělavatelů a nositelů praxe, a garantovat odbornosti a samosprávnou složku – profesní komora.

2.4. Specializace v oblasti sociální práce

Systém specializací, jak návrh uvádí, bude dominantně postaven na horizontální úrovni, tj. bude se skládat z jednotlivých odvětví, v nichž se sociální práce vykonává. Podmínky pro jejich získání jsou stanoveny ze zákona a obsahová část bude stanovena podzákoným právním předpisem – tj. vyhláškou na základě posouzení obsahu a rozsahu podmínek profesní komorou. Tím je zaručena státní garance – univerzalita a unifikovanost – a obsahová stránka – tj. kvalita prostřednictvím definice obsahu odbornou společností. Forma prováděcího právního předpisu, tedy vyhlášky zajišťuje flexibilitu, kterou klienti a situace, již sociální práce řeší, vyžaduje. Předními odborníky sociální práce je neustále zdůrazňováno – sociální práce je jeden krok za sociální realitou, to znamená, že dohání ve své metodologii a poznání reálné potřeby. V praxi by to znamenalo, že by například taxativně vyjmenované typové specializované pozice a podmínky pro získání specializace musely být měněny vždy, když si to vyžádá aktuální, byť i lokální sociální situace, neboť předvídat v současné

společnosti veškeré její potřeby a anticipovat změny není až na výjimky (například stárnutí české společnosti) možné.

2.5. Licence v oblasti sociální práce

Navrhuje se, aby specializace a licence byly získávány až po teoretickém i praktickém ověření kompetencí. Právo ověřit se navrhuje svěřit profesní komoře, jako nositeli odborné garance výkonu sociální práce v republice, a to buď přímo, nebo přeneseně. Přímou může být sestavením zkušebních komisí, přeneseně vyznačením oborů vzdělávání, které zajišťují komorou definované subjekty – prostřednictvím kterých nabízí profesní komorou schválené a vyhláškou (tj. státem, resp. MPSV) stvrzené obory specializací pro teoretickou část. Pro praktickou část je pak přenesená pravomoc komory delegována na pracoviště tzv. sociálních klinik. Jedná se o pracoviště, která již dnes jsou schopna takovou úlohu plnit, ovšem není vytvořen způsob autorizace takové kompetence. Navrhuje se za tímto účelem stanovit způsob udělení statusu sociální kliniky, který nezakládá žádné nároky vůči státu (tj. státnímu rozpočtu), a to opět prováděcím právním předpisem. Samotný institut sociální kliniky kromě prestiže pro danou organizaci umožňuje také bonifikaci, která je v návrhu nastíněna jako možné finanční zvýhodnění pro organizace, jež jsou v rámci svých provozních nákladů financovány některým z již stávajících dotačních titulů resortu práce a sociálních věcí. Způsob bonifikace by byl stanoven v rámci metodiky jednotlivých dotačních programů. Bonifikace má za cíl vyjádření spoluzodpovědnosti státu za zvyšování kvalifikace a profesní růst sociálních pracovníků.

Rozdíl mezi získanou bonifikací u pracoviště sociální kliniky a skutečnými náklady, které jsou spojeny s procesem specializace a licence (případně reálné náklady bez bonifikace) by hradil sociální pracovník. Případně po dohodě se zaměstnavatelem, jehož zájmem by mělo být, aby zaměstnanci – sociální pracovníci – měli v individuálním vzdělávacím plánu také minimálně dosažení specializace, by náklady hradil zaměstnavatel. Protože se nejedná o povinnou součást celoživotního vzdělávání, je spoluúčast zaměstnavatelů pouze fakultativní, nicméně parametr specialistů sociálních pracovníků by měl být vodícím kritériem pro hodnocení organizace v systémech dotačních i kontroly kvality poskytovaných činností (inspekce sociálních služeb a SPOD, kontrola výkonu státní správy a státní správy v přenesené působnosti – oblast sociální práce – např. Úřady práce, krajské úřady, úřady obcí s rozšířenou působností a pověřené obecní úřady aj.).

Získávání specializace a licence se navrhuje podmínit tedy vytvořením flexibilního, avšak systémového řešení vzdělávání jak na teoretické úrovni, tak na úrovni praktického ověření. Ověření se navrhuje svěřit profesní komoře, která uvedené úrovně bude také formálně stvrzovat uveřejněním v registru vedeném ministerstvem. Pro teoretickou část bude stanoven obsah licenčního i specializačního vzdělávání, které budou autorizovat osoby, jejichž odbornost a způsobilost bude garantovat vzdělávací zařízení. Pro praktickou část budou těmi, kdo budou ověřovat kompetence aspirantů na specializaci a licenci sami sociální

pracovníci specialisté či licencovaní, kteří jsou současně zaměstnanci v organizaci – pracoviště sociální kliniky. Tím je zajištěno, aby takové pracoviště, které má zájem o status sociální kliniky zaměstnávalo komorou akceptované specialisty a licencované sociální pracovníky. Tím se mj. zvyšuje absorpční schopnost daného pracoviště pro zajištění kvalitní sociální práce s klienty.

Pro organizaci a správu sociálních klinik lze příkladem uvést návrh na řešení v prováděcím právním předpise:

... Sociální kliniky připravují v praxi:

- *sociální pracovníky na specializaci,*
- *specializaci v dané oblasti nad rámec první specializace,*
- *specializaci v dané oblasti mimo formální proces udělení specializace.*

Na základě splněného individuálního plánu, který spolu se sociálním pracovníkem aspirujícím na specializaci sestaví školitel, kterým je sociální pracovník se specializací nebo sociální pracovník s licenci, nebo který zahájil proces k získání licence se školeným, probíhá praktická stáž a ověření prováděcím právním předpisem stanovených kompetencí. Na základě splnění podmínek vystaví pracoviště sociální kliniky ověření k získání odborné praktické části, tj. naplnění kompetencí pro sociálního pracovníka s danou specializací nebo licenci. Komora na základě oznámení pracoviště sociální kliniky informaci specializaci/licenci uveřejní v registru.

Podmínky pro udělení statusu sociální kliniky:

a) pracoviště zaměstnává odborně způsobilé sociální pracovníky a

b) v případě sociálních služeb pracoviště prošlo systémem ověření kvality poskytovaných sociálních služeb a má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci, nebo má v pracovním zařazení sociálního pracovníka, který zahájil proces vedoucí k získání licence,

c) v případě pracovišť veřejné správy:

a. OSPOD (pracoviště naplňuje standardy SPO) a má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci, nebo má v pracovním zařazení sociálního pracovníka, který zahájil proces vedoucí k získání licence,

b. v případě ostatních pracovišť veřejné správy platí podmínka, že má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka specialistu a jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci, nebo zahájeným procesem vedoucím k získání licence.

c. další pracoviště (např. služby pro rodinu, vězeňská služba, PMS atd.) musí splňovat podmínku podle písmene b. a současně si mohou po dohodě s komorou stanovit jednotlivé resorty speciální požadavky

Status sociální kliniky pracoviště pozbývá pokud:

- nenaplní po uplynutí doby, po kterou byl status udělen, kritéria níže uvedená,

- nebo v průběhu trvání statusu dojde ke ztrátě jedné z podmínek (např. nenaplní kritéria daná zákonem č. 108/2006 Sb., apod.),

- jejím zaměstnancem přestane být konkrétní sociální pracovník výše uvedený a organizace za něj nezíská adekvátní náhradu.

ČÁST TŘETÍ

ODBORNÁ ZPŮSOBILOST A DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Navrhuje se upravit nevyhovující stav, konstatovaný nejen v Analýze (2010), ale vyplývající z praktických zkušeností ministerstva, které ověřuje odbornou způsobilost v případě, kdy si nejsou daný pracovník nebo jeho zaměstnavatel tímto jistí. Z praxe vyplývá, že stávající právní úprava redukovaná do zákona o sociálních službách umožňuje uznávání kvalifikací nejen absolventům oborů spíše příbuzných z pomáhajících profesí (speciální pedagog, právník), ale také díky některým hlavním předmětům státních závěrečných zkoušek, které jsou totožné s předměty uvedenými v definici oborů splňujících podmínku odborného způsobilosti podle § 111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Praktickým výsledkem je pak uznání kvalifikace pro absolventa školy Bankovní institut, oboru veřejné finance a správa, který vykonal státní závěrečnou zkoušku v oboru správní právo, ačkoli absence profesních kompetencí je zřejmá.

Navrhuje se v rámci principů univerzality, unifikace a odbornosti definovat podmínky pro dosažení odborné způsobilosti nikoliv výčtem oborů, ale odkazem na příslušné právní předpisy, které upravují akreditační řízení pro kvalifikační obory s tím, že obsah vzdělávání bude odpovídat standardům stanoveným Mezinárodní federací sociálních pracovníků <http://ifsw.org/policies/global-standards/> a zejména minimálním standardům ve vzdělávání v sociální práci platným pro české školství v sociální práci <http://www.asvsp.org/standardy.php>.

Ověření o skutečnosti, že příslušné vzdělávací zařízení splňuje pro akreditaci podmínky, budou příslušnému akreditačnímu orgánu ověřovat ministerstvo a profesní komora společně. Tím je zajištěna státní garance a odborný dozor.

System dalšího vzdělávání (mimo specializační a licenční) je upraven podle stávajících poznatků a požadavků z praxe. Návrh odpovídá podmínkám celoživotního vzdělávání upraveným ve stávající právní úpravě. Pro zachování principu, který prochází celým návrhem – tj. garance státu a odbornosti, jako garance kvality poskytovaných činností pro klienty, občany České republiky se doplňuje do vstupního procesu profesní komora, která společně s ministerstvem ověřuje, respektive akredituje vzdělávací zařízení pro oblast celoživotního vzdělávání.

3.1. Odborná způsobilost

3.1.1. Sociální pracovník všeobecný

3.1.2. Sociální pracovník specialista

3.1.3. Sociální pracovník socionom (licencovaný sociální pracovník)

Vymezení odborné způsobilosti k výkonu profese sociálního pracovníka je nezbytnou součástí navrhované úpravy. De facto bylo převzato ze zákona o sociálních službách

a upraveno s ohledem na končící přechodné období upravené tamtéž a skutečnost, že navrhovaná úprava je úpravou navazující na stav více než 7 let po účinnosti zákona o sociálních službách. Proto je kvalifikační podmínkou dosažení nejméně vyššího odborného vzdělání v příslušném studijním oboru/programu a vzdělání nižší již nikoli.

3.2. Další vzdělávání

Systém dalšího vzdělávání sociálních pracovníků slouží k prohlubování odborné způsobilosti sociálních pracovníků pro výkon povolání. Jeho podstatou je vytváření a udržování pokud možno optimálního souladu mezi kvalifikací subjektivní (reálná způsobilost jednotlivce) a kvalifikací objektivní (nároky na výkon profese).

Kvalita a efektivní výkon sociální práce jsou závislé na výši odborného vzdělání sociálních pracovníků. Aby bylo tohoto cíle dosaženo, je zaměstnavatel povinen sociálnímu pracovníkovi umožnit naplňování podmínek pro výkon profese sociální práce a toto další vzdělávání mu zabezpečit.

Další vzdělávání sociálního pracovníka je jednou z podmínek setrvání členství v profesní komoře.

Vědecká rada vyslovila stanovisko (listopad 2013), že bod – „Další vzdělávání sociálního pracovníka“ je řešen, aniž by vymezoval zaměření vzdělávání do oboru sociální práce a z tohoto hlediska je třeba jej znovu celý koncipovat tak, aby nedocházelo k rozměňování oboru. Formulace ustanovení o dalším vzdělávání musí vyjít z vymezení účelu/ů dalšího vzdělávání pro kvalifikační rozvoj specializovaného vědění v oboru sociální práce a v návaznosti na to formy, způsob poskytování, požadavky na vzdělavatele a povinnosti sociálních pracovníků vymezit tak, aby směřovaly k naplnění tohoto účelu/ů – nejde primárně o to, kolik hodin se bude sociální pracovník vzdělávat, ale čeho má být z hlediska výkonu práce oboru a z hlediska klientů dalším vzděláváním dosaženo; nároky na vzdělavatele a kritéria akreditací je třeba odvodit od účelu dalšího vzdělávání v sociální práci, ne jakéhokoliv vzdělávání v humanitních oborech. (*stanovisko VR, listopad 2013*)

ČÁST ČTVRTÁ

PROFESNÍ KOMORA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Je zřejmé, že povolání sociálního pracovníka s sebou nese vysoké nároky na odbornost a etiku, které jsou srovnatelné s obdobnými nároky v případě výkonu jiných odborných povolání. Prokazuje se, že v některých případech má etický výkon povolání sociálního pracovníka klíčový význam a odborný etický dohled prováděný profesní komorou, obsazenou příslušnými odborníky je nepochybně žádoucí.

V současné době zákon o sociálních službách upravuje možnost podání stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby. Pokud však klient nabyde dojmu, že je poškozen chybným odborným postupem nebo neetickým jednáním sociálního pracovníka, prakticky mu zbývá pouze podat stížnost k jeho zaměstnavateli, a v případě nespokojenosti s jejím vyřízením orgánu státní správy – odboru sociálních věcí příslušného krajského úřadu. Avšak krajské úřady, zejména pokud jde o hodnocení odbornosti a etiky sociálních pracovníků nejsou vůbec personálně vybaveny tak, aby bylo možno stížnost na odbornost, či etiku sociálního pracovníka kompetentně zkoumat. Stížnost podaná na neodborné nebo neetické jednání by tak byla ze strany těchto orgánů státní správy jen velmi těžko řešitelná, případně by byla řešitelná pouze nekompetentně. Z toho důvodu dávají zákonodárci v zemích západní Evropy a USA přednost profesním komorám s povinnou registrací.

Návrh profesní komory je podáván v zájmu ochrany klientů sociálních pracovníků, zároveň však komora bude mít kompetence chránit profesní zájmy sociálních pracovníků v České republice. Profesní komora bude vykonávat samosprávu a jako taková tedy bude chránit a garantovat kvalitu sociální práce.

Profesní komora je samosprávná profesní organizace veřejnoprávní povahy, a zejména:

- dbá, aby její členové vykonávali své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným řády Komory,
- zaručuje odbornost svých členů a potvrzuje splnění podmínek k výkonu povolání podle zvláštních předpisů,
- posuzuje a hájí práva a zájmy svých členů, chrání profesní čest svých členů,
- každý odborný pracovník, který vykonává na území České republiky své povolání, musí být členem Komory (ze zákona povinné členství).

Rovněž členové Vědecké rady pro sociální práci ministra práce a sociálních věcí (listopad 2013) se shodli, že jiná varianta návrhu Zákona o sociálních pracovnících než varianta založená na představě komory není schopna tuto potřebu uspokojit. Důvodem podle Vědecké rady je fakt, že vnitrooborovou kontrolu mohou kompetentně vykonávat jen lidé znalí diskursu oboru, přičemž účinnost vnitrooborové kontroly je za daných okolností

závislá na zákonném pověření subjektů oborového diskursu k výkonu vnitrooborové kontroly.

Navíc, členové Vědecké rady přijali předpoklad, že platnost nového Občanského zákoníku zvýší pravděpodobnost artikulace sporů mezi sociálními pracovníky, občany a dalšími aktéry procesu poskytování odborné pomoci sociální práce, a zvýší tak pravděpodobnost jejich řešení právní cestou. Členové Vědecké rady se shodli, že při řešení této otázky je třeba brát v úvahu nedostatek oborové sebeorganizace a nedostatek respektu k oboru a jeho jednotlivým pracovníkům ve veřejném prostoru české společnosti - tento respekt může při projednávání sporných případů zajistit zákonem ustavená komora, která může ve vztahu k relevantním subjektům hrát roli garanta odborných stanovisek oboru a jeho pracovníků.

Činnost profesní komory nezatíží veřejné rozpočty, její činnost bude financována z povinných příspěvků registrovaných sociálních pracovníků.

Název komory odpovídá jejímu odbornému zaměření. Stejně jako ostatní komory bude tato profesní komora samosprávnou, nepolitickou, odbornou a stavovskou organizací a bude tvořit jedinou právní osobu zřízenou zákonem.

Za sídlo profesní komory je obdobně jako u jiných komor určena Praha, jako hlavní město ČR.

4.1. Práva a povinnosti profesní komory

Ustanovení vymezující práva a povinnosti profesní komory je koncipováno analogicky k rozsahu kompetencí a oprávnění jiných odborných profesních organizací.

4.2 Kontrolní pravomoc a další oprávnění profesní komory

Další odstavec stanoví kontrolní pravomoc a další oprávnění profesní komory. Rozsah těchto pravomocí a oprávnění je analogický rozsahu jiných odborných profesních organizací.

4.3 Organizace profesní komory

Toto ustanovení obsahuje návrh struktury a orgánů profesní komory.

Vědecká rada pro sociální práci ministra práce a sociálních věcí (listopad 2013) doporučuje zásadní přepracování bodu Organizace profesní komory tak, aby:

- volené orgány (včetně regionálních poboček) byly vymezeny v textu nejdříve,
- byla vymezena pravidla zastoupení dílčích orgánů komory a případně také státu v ústředních orgánech,
- byly vymezeny sféry odpovědnosti a rozhodovací jednotlivých volených orgánů v rámci pravomocí stanovených Zákonem tak, aby byla jasná vzájemná návaznost a případná komplementarita odpovědnosti a rozhodovací pravomoci jednotlivých orgánů komory,

- byla stanovena podřízenost výkonného ústředí voleným orgánům, včetně stanovení způsobu, jakým volené orgány ústředí ustavují a regulují jeho činnost,
- ústředí bylo vymezeno jako výkonný administrativní orgán s možností profesionalizace, který je obsazován a administrativní funkce vykonává na základě pověření ústředními orgány komory a podle pravidel uvedených v Zákoně a případně podle pravidel stanovených v souladu se Zákonem ústředními orgány komory.

4.4 Povinné členství v profesní komoře

Aby komora mohla plnit své poslání a měla smysl z hlediska odborného a etického dohledu a ochrany klientů, stanoví se povinnost každého sociálního pracovníka, který vykonává povolání na území České republiky, být členem Profesní komory.

Pokud se stanovuje povinné členství sociálních pracovníků v profesní instituci, pak musí být na tyto povinnosti navázány jednak odměňovací statusové mechanismy (protože takový přístup musí mít motivační prvky a prvky jistoty postavení) a dále návaznost na zaměstnavatele (nelze zde příliš spoléhat na obecné povinnosti zaměstnavatele dle zákoníku práce, neboť v praxi se až příliš často jeho normy porušují).

4.5 Podmínky zápisu do profesní komory

Zápis do registru sociálních pracovníků profesní komory je právem každého, kdo získá potřebnou kvalifikaci a splnil stanovené podmínky. Po ověření, že tímto disponuje, je povinností komory zápis do registru učinit.

4.6 Podmínky trvání členství v profesní komoře

Zákon stanovuje podmínky trvání členství v profesní komoře, které musí sociální pracovník zapsaný v registru sociálních pracovníků profesní komory splňovat, tj. vykonávat profesi, dále se vzdělávat, dodržovat právní předpisy a akty profesní komory a být bezúhonný.

4.7 Práva a povinnosti člena profesní komory

Toto ustanovení stanoví práva a povinnosti každého, kdo je zapsán v registru sociálních pracovníků profesní komory.

Předpokládá se, že sociální pracovníci budou mít právo volit a být voleni, využívat služeb komory, přerušit členství v komoře a přihlásit se do licenčního či specializačního řízení profesní komory. Sociální pracovníci budou mít povinnost vykonávat povolání odborně

a eticky, řídit se postupy a principy výkonu profese, řídit se předpisy a kodexy, dodržovat stanovené řády a platit příspěvky.

4.8 Pozastavení a zánik členství v profesní komoře

Stanovuje se rovněž způsob zániku členství v komoře, které končí pochopitelně úmrtím, vždy též vystoupením z profesní komory na vlastní žádost, vyloučením z komory, ztrátou odborné způsobilosti, omezením svéprávnosti či ztrátou bezúhonnosti.

Pozastavení členství lze provést na žádost sociálního pracovníka nebo z důvodu nehrazení členských příspěvků.

PRACOVNÍ DOKUMENT

ČÁST PÁTÁ

SPOLEČNÁ, PŘECHODNÁ A ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

5.1. Společná ustanovení

5.1.1. Zmocňovací ustanovení

Z Listiny základních práv a svobod jasně vyplývá, že práva a povinnosti lze stanovit pouze zákonem. Zákon je však předpis obecný a mělo by být zájmem každého občana, aby byl stabilní, tedy aby byl co nejméně měněn. Zároveň prováděcí předpisy lze snáze měnit a díky tomu pružně reagovat na aktuální situaci. Zmocnění je nezbytnou podmínkou k vydání prováděcího předpisu.

5.2. Přechodná ustanovení

Stejně jako zákon o sociálních službách i navrhovaná úprava bere v úvahu skutečnost, že někteří sociální pracovníci i přes svou zjevnou kvalitu nebudou splňovat standardní podmínky, např. pro získání profesního stupně specialisty. Cílem přechodných ustanovení je tyto nedostatky odstranit.

5.3. Závěrečná ustanovení

5.3.1. Zrušovací ustanovení

Navrhovaná úprava sjednocuje roztržštěnou úpravu sociální práce, přičemž nutně zasahuje do jiných právních předpisů. Tím hlavním je zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, konkrétně §§ 109 – 111.

5.3.2. Účinnost

Neznámá, cílem je však postupné nabývání účinnosti jednotlivých ustanovení počínaje dnem 1. 1. 2016

Použité zdroje

Council of Europe. *Recommendation Rec (2001) 1 of the Committee of Ministers to member states on social workers.*

Council of Europe. *The role, training and status of social workers.* 1967, Resolution (67) 16, 29th June.

Global standards. IFSW. <http://ifsw.org/policies/global-standards/>

Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP. ASVSP.
<http://www.asvsp.org/standardy.php>

Musil, L., Bareš, P., Havlíková, J. *Výkon profese sociální práce v systémech ochrany ČR.* VÚPSV, Praha 2011.

Stanovisko Vědecké rady pro sociální práci (březen 2013). MPSV.

Stanovisko Vědecké rady pro sociální práci (listopad 2013). MPSV.

Teze legislativního zakotvení výkonu sociální práce a celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků (leden 2005). MPSV.

Tomeš, I. *Pomůže nová právní úprava profese rozvoji sociální práce.* 2013.

Vostřebalová, V. (1934): Sociální pracovnice odpovídají. *Sociální pracovnice*, 3., s 129 - 133.